

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 349.2:331.103:340.149(477)

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.5.11>

РОЛЬ ЛОКАЛЬНИХ АКТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНІ

Костюченко Олена Євгенівна,

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу забезпечення інтеграції академічної та університетської правової науки та розвитку юридичної освіти
Київського регіонального центру Національної академії правових наук України

Стаття присвячена дослідженню ролі локальних актів у забезпеченні академічної доброчесності в Україні. Аналізуються відповідні норми чинного законодавства та підходи до визначення змісту локальних актів закладів вищої освіти і наукових установ. Обґрунтовується, що в регулюванні питань академічної доброчесності необхідно чітко усвідомлювати, що її забезпечення може мати морально-етичний аспект та правовий. Це виступає основою для диференціації змісту локальних актів щодо забезпечення академічної доброчесності. Обстоюється думка, що локальні акти щодо академічної доброчесності повинні істотно відрізнятися за змістом тоді, коли йдеться про морально-етичні норми і коли локальний акт передбачає притягнення суб'єктів до академічної відповідальності в юридичному розумінні. Стверджується, що головне призначення локальних нормативних актів у забезпеченні академічної доброчесності полягає у використанні їхніх нормативних властивостей під час застосування до порушників академічної доброчесності дисциплінарних стягнень та заходів громадського впливу. Локальні акти під час декларування принципів та правил поведінки не можуть виходити за межі законодавства. У статті обґрунтовується відповідь на два головні питання в досліджуваній проблематиці. По-перше, щодо можливості застосування локального акта з метою забезпечення академічної доброчесності є підстави стверджувати, що саме локальне регулювання здатне забезпечити деталізацію умов реалізації дисциплінарної політики з урахуванням специфіки освітньої, наукової (творчої) діяльності. По-друге, щодо змісту локального акта, наприклад Кодексу академічної доброчесності, варто передусім зважати на те, що він не повинен виходити за межі нормативної регламентації порядку застосування до суб'єктів юридичних санкцій за порушення академічної доброчесності.

Ключові слова: академічна доброчесність, локальні акти, академічна відповідальність, юридична відповідальність, дисциплінарна відповідальність, заходи громадського впливу, Кодекс академічної доброчесності.

Kostyuchenko Olena. The role of local acts in ensuring academic integrity in Ukraine

The article is devoted to the research of the role of local acts in ensuring academic integrity in Ukraine. There are analyzed the relevant norms of current legislation and approaches to determine the content of local acts of higher education institutions and research institutions. It is substantiated that in regulating the issues of academic integrity it is necessary to clearly understand that its providing can have a moral and ethical aspect and legal one. This in turn acts as a basis for differentiating the content of local acts to ensure academic integrity. It is argued that local acts on academic integrity should be significantly different in content when it comes about moral and ethical norms and when a local act requires the prosecutions of subjects to academic responsibility in a legal sense. It is argued that the main purpose of local regulations in ensuring academic integrity is to use their regulatory properties using disciplinary sanctions and measures of public influence to violators of academic integrity. Local acts in declaring the principles and rules of conduct may not go beyond the law. It is substantiated the answer to two main questions in the researched problem. First, regarding the possibility of using a local act

to ensure academic integrity, there is reasons to believe that local regulation is able to provide detailed conditions for the implementation of disciplinary policy, taking into account the specifics of educational, scientific (creative) activities. Secondly, with regard to the content of a local act, such as the Code of Academic Integrity, it should be borne in mind that it should not go beyond the normative regulation of the procedure of using the legal sanctions to subjects for violations of academic integrity.

Key words: *academic integrity, local acts, academic responsibility, legal responsibility, disciplinary responsibility, community actions, Code of academic integrity.*

Постановка проблеми. У вітчизняному науковому й освітянському середовищі гостро постала проблема визначення шляхів та способів протидії академічній недоброчесності. На законодавчому рівні закріплено види порушень академічної доброчесності та види академічної відповідальності. У ст. 42 Закону України «Про освіту» закріплено нормативні положення, які визначають необхідні дії суб'єктів для дотримання академічної доброчесності. Водночас рівень коректності викладу нормативних положень щодо академічної доброчесності в названому нормативно-правовому акті не тільки не забезпечує правової визначеності в цьому питанні, а й створює низку практичних проблем реалізації академічної доброчесності. Одну з таких проблем становить реалізація приписів п. 7 ст. 42 Закону України «Про освіту», де закріплено, що «види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності» [1].

Реалізація цього пункту статті ставить перед нами такі проблеми: 1) які види має академічна відповідальність, чим вони відрізняються один від одного та як вид відповідальності може іменуватися «деталізованим»; 2) якщо конкретні порушення академічної відповідальності визначаються спеціальними законами, то які види правопорушень закріплено в п. 4 ст. 42 Закону України «Про освіту»; 3) яким чином можна закріпити у внутрішніх положеннях закладу освіти, що затверджені (погоджені) основним коле-

гіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності, види академічної відповідальності (додаткові та/або деталізовані) з огляду на п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, де закріплено, що виключно законами України визначаються «засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них» [2]. Такий стан вітчизняного законодавства вимагає не лише його узгодження із загальновизнаною в доктрині права термінологією, а й відповіді на питання про роль локальних актів у забезпеченні академічної доброчесності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Академічна доброчесність як явище, проблематика джерел права досліджуються вітчизняними та зарубіжними вченими вже тривалий час. Здобутки таких науковців, як С.С. Алексєєв, О.С. Біліченко, М.В. Затхей, Рамдані Зулмі, М.І. Іншин, Ю.В. Малогулко, С.М. Прилипко, О.В. Супрунюк, О.М. Ярошенко, дають можливість науково обґрунтувати нормативні підходи до правового забезпечення академічної доброчесності в освітянському та науковому середовищі шляхом залучення здобувачів освіти, науковців, науково-педагогічних працівників до визначення і закріплення правил їхньої поведінки у процесі провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності.

Метою статті є визначення правових можливостей локальних актів забезпечувати дотримання академічної доброчесності в освітянському та науковому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Натепер в Україні правове забезпечення дотримання академічної доброчесності ґрунтується на притягненні до академічної відповідальності. Залишаючи поза увагою

проблематику академічної відповідальності та її правової природи, зазначимо, що низку теоретичних та практичних проблем реалізації нормативних положень про академічну відповідальність можна вирішити внесенням змін до ст. 42 Закону України «Про освіту». Ідеться про методологічну помилку в цьому Законі, а саме: санкції за академічні правопорушення названі академічною відповідальністю, види санкцій (додаткові та/або деталізовані) іменуються видами академічної відповідальності. Якщо внести відповідні зміни до названої статті, то низку питань правового забезпечення академічної доброчесності буде вирішено. Але запропоноване вдосконалення законодавства про освіту не розв'язує проблеми притягнення особи до академічної відповідальності. Отже, необхідно з'ясувати, які саме правила поведінки учасників освітньої наукової (творчої) діяльності можуть бути врегульовані локальними актами.

У Методичних рекомендаціях для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності зазначено, що «академічна відповідальність не є різновидом юридичної відповідальності і не заважає притягненню осіб чи закладів (установ) до юридичної (кримінальної, адміністративної, цивільної чи дисциплінарної) відповідальності у випадках, передбачених законами» [3, с. 18]. Ми погоджуємося з тим, що притягнення осіб чи закладів (установ) до юридичної відповідальності здійснюється на підставі закону. Проте Міністерство освіти і науки України в Рекомендаціях з академічної доброчесності для закладів вищої освіти пропонує в нормативних документах закладів вищої освіти чітко регламентувати: види академічної відповідальності за конкретні порушення академічної доброчесності; процедури встановлення і доведення фактів порушень академічної доброчесності; процедури ухвалення рішень про академічну відповідальність учасників освітнього процесу; органи, що ухвалюють рішення; процедури апеляції для осіб, яких звинувачують у порушенні академічної доброчесності [4]. Пропозиція закріплювати в локальних актах закладів вищої освіти види академічної відповідальності за конкретні порушення

академічної доброчесності, на наше переконання, є сумнівною, адже види відповідальності і правові наслідки притягнення до юридичної відповідальності визначаються законом, а не локальними нормами.

У п. 3.2 «Відповідальність за порушення академічної доброчесності» згаданих Рекомендацій ідеться про основні види відповідальності, що закріплені у ст. 42 Закону України «Про освіту», які, на нашу думку, є санкціями за академічні порушення. У цьому пункті дається така рекомендація: «додатково до визначених законом видів академічної відповідальності заклади вищої освіти можуть застосовувати: усне зауваження від викладача або уповноваженого представника адміністрації (керівника кафедри, факультету тощо); попередження про можливість притягнення до академічної відповідальності; скерування на додаткове навчання з питань академічної доброчесності; повторне виконання завдання; зниження оцінки за виконання завдання; внесення постійного чи тимчасового запису до реєстру порушень академічної доброчесності (цей запис може бути доступний потенційним роботодавцям, закладам вищої освіти при прийомі на навчання або на роботу, а також в інших визначених внутрішніми регуляторними документами випадках); усне чи письмове повідомлення юридичної або фізичної особи, яка здійснює оплату за навчання, про факт порушення; виключення з рейтингу претендентів на отримання академічної стипендії або нарахування штрафних балів у такому рейтингу; позбавлення почесних звань, нагород, стипендій тощо, присуджених закладом вищої освіти; позбавлення права голосу в колегіальних органах управління закладу вищої освіти або обмеження права на участь у роботі таких органів на певний термін; позбавлення права брати участь у конкурсах на отримання фінансування наукових досліджень, стипендій, грантів тощо; відрахування чи звільнення. Також слід враховувати, що окремі види відповідальності можуть водночас бути видами дисциплінарної чи адміністративної відповідальності. У такому разі вони можуть застосовуватися лише у випадках та в порядку, визначених законами України» [4]. Якщо є вказівка на те, що названі заходи впливу

можуть бути видами юридичної відповідальності, де діють правила та процедури притягнення до відповідальності, то виникає питання, навіщо дублювати правила і процедури. Міністерство наголошує, що «академічна відповідальність не є юридичною відповідальністю. Вона є відповідальністю перед академічною спільнотою за порушення її етичних норм» [4]. Якщо академічна відповідальність загалом не є юридичною, то як буди з видами юридичної відповідальності, визначеними законодавством? І що сьогодні заважає зробити студенту зауваження чи знизити оцінку за списування роботи?

Водночас для забезпечення академічної доброчесності пропонується процесуальний підхід до налагодження взаємодії між учасниками освітнього процесу. «Важливою умовою забезпечення академічної доброчесності є створення чітких і зрозумілих процедур розгляду справ і ухвалення рішень стосовно ймовірних порушень. Також мають бути визначені органи чи особи, компетентні ухвалювати рішення із цих питань. Рішення про притягнення учасника освітнього процесу до академічної відповідальності має базуватися на доказах, а не на припущеннях. Особа, яку звинувачують, повинна мати всю необхідну інформацію стосовно того, у чому саме і на яких підставах її звинувачують. Їй має бути забезпечено можливість участі на всіх етапах розгляду справи, а також можливість подання апеляції на ухвалені рішення у визначеному внутрішніми нормативними документами порядку» [4]. Фактично заклади вищої освіти повинні не лише закріпити процедуру розслідування випадків академічних порушень, а й створити органи (комісії), які розглядають справи про порушення академічної доброчесності й ухвалюють рішення в цих справах. Необхідно створити орган, який розглядав би апеляції на ухвалені рішення. Припускаємо, що така діяльність членів відповідних органів (комісій) не передбачає введення у штатний розпис окремих посад для виконання функцій розслідування, розгляду та перегляду справ за порушення академічної доброчесності, а отже, такі обов'язки необхідно покласти на штатних працівників, зокрема науково-педагогічних працівників, які за

своєю професією, спеціальністю та кваліфікацією можуть не володіти навичками, необхідними для розгляду таких справ, адже звинувачуваний у порушенні академічної доброчесності має низку прав, а ті, хто звинувачує його в порушенні, повинні довести факт порушення.

У науковій літературі висловлюється думка, що «нині – час саморефлексії університетської спільноти, час пошуку проблем і шляхів їх усунення. Для розбудови цілісної та ефективної системи забезпечення академічної доброчесності в українській вищій школі необхідно здійснити безліч заходів: ввести в чинне освітнє законодавство України чітко визначені та суворі норми відповідальності для студентів, викладачів, науковців за плагіат; зобов'язати вищі навчальні заклади реалізувати власну політику забезпечення академічної доброчесності шляхом розробки кодексів честі студентів і етичних кодексів викладачів та представників адміністрації; створити національну систему збору статистичних даних і моніторингу інформації щодо випадків академічної нечесності в університетах та оприлюднення на їхній основі періодичних відкритих звітів» [5]. Вочевидь, відбувається «змішування» заходів юридичної відповідальності та заходів громадського впливу, адже якщо заходи впливу на порушника мають правові наслідки, то це юридична відповідальність, де локальні акти за своєю правовою природою не можуть замінювати процесуальних аспектів притягнення до відповідальності, навіть академічної відповідальності в сенсі морально-етичного впливу чи громадського осуду.

Окремі заперечення викликає й такий пропонуванний засіб впливу, як «внесення постійного чи тимчасового запису до реєстру порушень академічної доброчесності (цей запис може бути доступний потенційним роботодавцям, закладам вищої освіти при прийомі на навчання або на роботу, а також в інших визначених внутрішніми регуляторними документами випадках)». Застосування цього засобу впливу деякою мірою може трактуватися як репутаційний ризик або посягання на честь і гідність особи. Такі дії можуть призвести до серйозних юридичних спорів, що спричинить судову тяганину, водночас вірогідність

значних погрешностей у зборі доказової бази про факти академічного порушення є досить високою, бо науково-педагогічні працівники не є спеціалістами у процесуальних аспектах обвинувачення та доведення фактів порушення тих чи інших норм. До того ж ідеться про порушення етичних норм.

Повернемось до правових можливостей локальних норм щодо визначення (закріплення) умови або процедур притягнення до академічної відповідальності, зокрема до міжнародної практики. У п. 48 Рекомендацій ЮНЕСКО про статус викладацьких кадрів вищих навчальних закладів 1997 р. зазначено, що ніхто із представників академічного співтовариства не повинен піддаватися дисциплінарному стягненню, зокрема і звільненню, за винятком випадків, коли це робиться на законній і достатній підставі, встановленій у процесі незалежного третейського розгляду колегами по професії та / або такими неупередженими органами, як арбітражі або суди [6, с. 63]. Фактично йдеться про те, що коли заходи впливу породжують для особи конкретні негативні правові наслідки, то слідварто говорити про дисциплінарні стягнення і, відповідно, дисциплінарну відповідальність.

У Рекомендаціях ЮНЕСКО щодо науки та наукових досліджень 2017 р. зроблено акцент на тому, що «академічна свобода» лежить в основі наукового процесу і є надійною гарантією точності й об'єктивності отриманих наукових результатів [7, с. 2]. Водночас у частині, яка присвячена правам та обов'язкам дослідників (науковців), у п. 16 b (iii) окремо наголошено, що дослідники повинні з повагою ставитись до прав інтелектуальної власності інших дослідників [7, с. 14]. Зі змісту всього документа випливає, що ми виходимо з позиції добросовісності науковців та їхньої відповідальності перед суспільством. Окремо наголошується на непосяганні на права третіх осіб. Це свідчить про необхідність диференціації суб'єктів академічного порушення, з огляду на те, що ступінь суспільної небезпеки повинен визначальним чином впливати на наслідки і застосовані до порушника заходи впливу.

У контексті нашого дослідження принциповим є те, як саме вимірювати академічну

добросесність для вирішення питання про соціальну шкідливість порушень. У зарубіжній науковій літературі пропонується шкала академічної добросесності, яка охоплює 17 показників, розподілених на такі групи: чесність, справедливість, повага, довіра, відповідальність [8, с. 93]. Наведені групи індикаторів у шкалі академічної добросесності, за твердженням автора, мають хороші психометричні властивості, які у процесі оцінювання потребують періодичного осмислення та перегляду [8, с. 94]. Ми солідарні з автором у тому, що академічна добросесність як категорія морально-етичного характеру не повинна бути занадто формалізована. Нормативне врегулювання академічної добросесності, зокрема і на рівні локальної нормотворчості закладів вищої освіти, має стосуватися суто суспільно небезпечних проявів недобросесної поведінки, які посягають на конкретні права інших суб'єктів, але можуть бути подолані в межах дисциплінарної відповідальності. Варто розмежувати заходи у вигляді усного зауваження викладача, які і без спеціальних процедур та локального регулювання були, є і будуть застосовуватись у процесі навчання, і заходи на кшталт відрахування студента чи звільнення науково-педагогічного працівника.

Проблематика академічної добросесності в зарубіжних закладах вищої освіти досліджується вже тривалий час. Автори посібника з академічної добросесності наголошують, що він не є регулятивним актом або обов'язковим документом. Його метою є забезпечити підготовку здобувачів відповідно до стандартів вищої освіти [9, с. 1]. Зарубіжні колеги схиляються до думки, що надавачі освітніх послуг повинні провадити загальну політику академічної добросесності і проваджувати її у практику серед студентів та співробітників. Надавачі освітніх послуг повинні забезпечувати, щоб їхня інституційна культура зміцнювала прихильність до академічної добросесності. Водночас у посібнику наголошується, що якими б якісними не були системи забезпечення академічної добросесності, неминуче траплятимуться випадки порушень як із боку студентів, так і з боку викладачів і дослідників. Навіть такі порушення, як плагіат та вступ

у змову з метою подати не свою роботу від свого імені, будуть мати місце. І пояснюється це стрімким розвитком можливостей обміну інформацією в технічних його аспектах [9, с. 4].

На наше переконання, багато в чому проблеми академічної доброчесності залежать від невиправдано значного обсягу письмових робіт у процесі навчання. Свого часу відмова вітчизняної системи вищої освіти від усного поточного та підсумкового оцінювання знань для подолання суб'єктивізму викладача створила умови для поширення плагіату студентських робіт. У роботі «Послуги з написання студентських робіт на замовлення: аналіз ситуації у вищій освіті Великобританії та подальші кроки», переклад якої виконано в рамках проекту «Сприяння реформам у вищій освіті України з погляду розвитку академічної доброчесності», акцентується на системі оцінювання знань, зокрема зауважується, що «це не означає повну заміну письмових робіт іспитами під наглядом викладача, але це дійсно означає віднайдення ефективних, надійних і достовірних підходів до поточного і підсумкового оцінювання, яке б заохочувало активну участь студентів у власному навчанні та допомагало б їм усвідомлювати, із чого складається належна академічна практика <...> У цій роботі привертається увага до необхідності фізичної або віртуальної присутності студента у процесі оцінювання, а також посилення наголосу на тісній академічній взаємодії між тьюторами і студентами, щоб тьютори були більш обізнаними з роботою кожного студента <...>» [10, с. 25–26]. Протидією порушенням академічної доброчесності зарубіжні дослідники вважають також «переконання провайдерів пошукових систем не приймати заявки на рекламу від компаній, які стимулюють академічну недоброчесність» [10, с. 29]. Загалом робиться висновок, «що викорінення цієї недоброчесної практики потребує співпраці й активної позиції всіх, хто пов'язаний зі сферою вищої освіти як у Великобританії, так і в усьому світі» [10, с. 30]. Отже, можна стверджувати, що забезпечення академічної доброчесності криється не у площині правової протидії студентському шахрайству у процесі

навчання, а у вихованні в молоді ціннісної орієнтації на морально-етичні норми поведінки.

Виховання студентства та його ціннісне орієнтування на взаємну довіру, наприклад, виступає основою Кодексу честі студентів Технологічного інституту штату Вірджинія. Цей документ утверджує низку провідних принципів, серед яких: довіра до людини; академічне середовище, вільне від несправедливості; доброчесність усіх членів університетської спільноти тощо. Функціональне забезпечення дії цього кодексу честі передбачає, зокрема, виховування культури та доброчесності шляхом активних та запобіжних заходів, а також виховання тих, хто не виправдовує заявлених сподівань університетської спільноти [11, с. 3].

У цьому контексті варто погодитися із твердженням про те, що «міра у використанні позитивних і негативних санкцій характеризує виваженість дисциплінарної політики. Остання покликана не тільки реагувати на окремі поведінкові акти, а й формувати стан трудової дисципліни. У процесі здійснення дисциплінарної політики науковці рекомендують такі принципи реалізації: систематичність та універсальність санкціонування; оптимальність у співвідношенні заохочень і покарань; невідворотність покарання; відповідність санкцій скоєним учинкам; урахування особистісного сприйняття санкцій; скоординованість впливу різних суб'єктів соціального контролю» [12, с. 64].

Отже, не заперечуючи того, що реагувати на порушення академічної доброчесності потрібно, усе ж таки зазначимо, що дисциплінарна політика із процесуальною побудовою порядку виявлення, доведення, розгляду та перегляду рішень у справах про порушення академічної доброчесності повинна запроваджуватися для тих випадків, коли йдеться про притягнення особи до юридичної відповідальності. Такі крайні заходи реагування на порушення академічної доброчесності, як відрахування та звільнення, необхідно визнати санкціями, що застосовуються в межах дисциплінарної відповідальності, порядок притягнення до якої чітко регламентований трудовим законодавством України.

Розглянемо, чи можуть бути закріплені локальними актами процедури та санкції з конкретними правовими наслідками за порушення академічної доброчесності. Насамперед варто наголосити на нормативних властивостях та місці локальних актів в ієрархічній структурі нормативних актів загалом. Так, С.С. Алексєєв зазначав, що юридична сила юридичних актів пов'язана з особливостями правотворчого органу, а поділ нормативних юридичних актів на зовнішні й акти внутрішньої дії за своєю юридичною силою пов'язаний зі сферою (колом осіб), на яких поширюється дія нормативного юридичного акта [13, с. 429–431]. Звідси випливає, що в межах компетенції закладу вищої освіти може бути реалізована суто дисциплінарна відповідальність. Характеризуючи нормативні акти внутрішньої дії, необхідно виходити з того, що вони видані відомствами й організаціями для себе, тобто для підлеглих організації чи працівників та службовців. Ці акти містять локальні норми (наприклад, внутрішнього трудового розпорядку цієї установи). Було б неправильно, як пише С.С. Алексєєв, випускати з поля зору також нормативні акти внутрішньої дії: вони відіграють важливу роль у налагодженні внутрішніх організаційних відносин, у забезпеченні дисципліни праці тощо. Їхнє значення пов'язане з функціями і юридичними особливостями локальних норм – специфічного нормативного інструменту. Державні нормативні акти зрештою є юридичною базою і для юридичних нормативних актів, що видаються організаціями трудящих [13, с. 341–342].

Тобто локальні акти закладів вищої освіти за своєю юридичною силою й обов'язковістю застосування поширюються тільки на осіб, які прямо пов'язані із закладом вищої освіти та беруть участь в освітніх, наукових, творчих заходах. Локальні акти закладів вищої освіти, що закріплюють правила поведінки у сфері дотримання академічної доброчесності, повинні розроблятися на основі законодавства, а зміст самих локальних норм має відображати диференціацію правил поведінки в конкретному закладі вищої освіти з урахуванням його специфіки, профільності тощо. У підготовці локальних актів закладів вищої освіти у сфері академіч-

ної доброчесності не можна виходити за наявні межі права та розширювати чи/або доповнювати перелік негативних наслідків за академічні порушення. Цього вимагають загальноновизнані властивості локальних актів. «Локальні нормативні акти є нормативно-правовими документами, що ухвалюються і діють у межах підприємства, установи й організації. Більшість їх стосується внутрішньоорганізаційних відносин. У системі права локальні нормативні акти за своєю юридичною силою займають найнижчий рівень. Вони можуть ухвалюватися тільки в межах загальних норм права» [14, с. 518].

Варто відмітити, що локальні нормативні акти широко застосовуються у трудових і пов'язаних із ними відносинах. Говорячи про академічну доброчесність, можна стверджувати, що локальні акти про академічну доброчесність є частиною внутрішнього трудового розпорядку, отже, працівники закладів вищої освіти та здобувачі освіти, працівники наукових установ та їхні здобувачі освіти у процесі провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності повинні підпорядковуватися визначеним у локальних актах правилам поведінки.

Принциповим у цьому питанні є розуміння того, що «локальні акти у сфері праці – ухвалені в установленому порядку на підприємстві, в установі, організації правила загальнообов'язкової поведінки працівників і роботодавців, що регулюють трудові і пов'язані з ними відносини. Локальні нормативні акти, як і будь-які інші джерела права, – це форма об'єктивізованої волі нормотворчих органів» [15, с. 281, 283]. Правила дотримання академічної доброчесності в межах конкретного закладу вищої освіти чи наукової установи набувають обов'язкового характеру для суб'єктів, яким адресовано ці правила, тільки після їх ухвалення в установленому порядку. Воля трудового колективу й органів студентського місцевого самоврядування щодо регламентування академічної доброчесності повинна бути виражена в нормативних положеннях, що ухвалюються колегіально. О.В. Супрунюк наполягає, що «норми етичного характеру мають обговорюватися та затверджуватися згідно із законною процедур-

ною практикою локальної нормотворчості. Окрім того, вони не можуть обмежувати гарантовані державою права працівника» [16, с. 88]. Це ще раз підтверджує пріоритетність законодавства над локальними актами в питаннях академічної доброчесності.

Нормативні юридичні акти громадських організацій – це завжди акти санкціоновані. Вони так чи інакше отримали санкцію від органів держави, «санкцію» у тому сенсі, що держава не тільки схвалює їх, але і вважає «своїми», вкладає в них і свою державну волю. Санкціонування державою нормативних актів громадських організацій є джерелом їхньої юридичної сили [13, с. 434]. Отже, із часу, коли Закон України «Про освіту» визначив певні правові засади регулювання академічної доброчесності, заклади вищої освіти та наукові установи отримали державне санкціонування локальних актів у сфері академічної доброчесності. Законодавство України уповноважує на ухвалення локальних нормативних актів у сфері академічної доброчесності тільки основний колегіальний орган управління закладом освіти та відповідний орган самоврядування здобувачів освіти (п. 7 ст. 42 Закону України «Про освіту»). Зміст же самого локального нормативного акта не може виходити за межі права і погіршувати правове становище працівників та студентів порівняно із законодавством, тому локальні акти у сфері академічної доброчесності можуть забезпечувати тільки диференціацію правових умов застосування заходів протидії академічним порушенням.

На наше переконання, вирішувати питання локальної регламентації академічної доброчесності необхідно із застосуванням вже діючих у праві механізмів та процедур. Такі процедури та механізми закріплені у трудовому законодавстві України, а природа локальної нормотворчості розкривається переважно в царині трудового права. Тобто локальна нормотворчість із будь-яких питань притягнення здобувачів освіти, працівників, науковців та дослідників до відповідальності з негативними правовими наслідками всупереч закону неприпустима.

Окремо варто наголосити на важливості виховання студентства та наукової спіль-

ноти. Не потребує додаткової аргументації теза про те, що у процесі навчання для всіх його учасників є актуальними повага до прав інших осіб, уміння підтримувати культуру спілкування і комунікації. Елементи виховання в такому контексті можна застосувати на підставі ст. 152 Кодексу законів про працю України, у якій закріплено, що «власник або уповноважений ним орган має право замість накладання дисциплінарного стягнення передати питання про порушення трудової дисципліни на розгляд трудового колективу або його органу» [17]. Також звернемо увагу на ст. 63 Закону України «Про вищу освіту», у якій закріплено, що «особи, які навчаються в закладах вищої освіти, зобов'язані: дотримуватися вимог законодавства, статуту та правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти; виконувати вимоги з охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії, протипожежної безпеки, передбачені відповідними правилами й інструкціями; виконувати вимоги освітньої (наукової) програми (індивідуального навчального плану (за наявності), дотримуючись академічної доброчесності, та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання» [18]. Як бачимо, на працівників закладу вищої освіти та здобувачів освіти за законодавством поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку – локальний нормативний акт. Цим локальним нормативним актом уже врегульовано питання притягнення названих осіб до дисциплінарної відповідальності та можливості застосування до порушника заходів громадського впливу, які не є дисциплінарними стягненнями.

Фактично, локальні нормативні акти, які діють на всіх підприємствах, в установах, організаціях, уже мають правовий інструментарій запобігання та протидії негативним проявам у сфері академічної доброчесності та визначають процесуальні аспекти накладення дисциплінарних стягнень або заходів громадського впливу. Питання притягнення до адміністративної, цивільно-правової, кримінальної відповідальності за порушення академічної доброчесності також врегульовані у відповідних галузях права. Щодо академічної відповідальності як неправового інструменту забезпечення

академічної доброчесності варто зазначити, що декларування морально-етичних норм в освітянському та науковому середовищі може здійснюватися шляхом ухвалення кодексів честі, або моральних кодексів. Проте варто усвідомлювати, що такі кодекси не можуть встановлювати реґламенти та процедури розгляду справ про академічні порушення, процедури оскарження рішень, передбачати застосування як заходів громадського впливу відрахування здобувача із закладу або звільнення працівника закладу освіти і поготів.

Висновки. Викладене вище дає підстави для таких висновків:

– по-перше, у регулюванні питань академічної доброчесності необхідно чітко усвідомлювати, що її забезпечення може мати морально-етичний аспект та правовий. Це виступає основою для диференціації змісту локальних актів щодо забезпечення академічної доброчесності;

– по-друге, локальні акти закладів вищої освіти та наукових установ щодо академічної доброчесності ухвалюються у визначеному законом порядку, але їхній нормативний зміст повинен відрізнятися тоді, коли йдеться про морально-етичні норми і коли локальний акт передбачає притягнення суб'єктів до академічної відповідальності в юридичному розумінні. За законодавством України локальна нормотворчість у сфері академічної доброчесності надає правові можливості притягувати здобувачів освіти та працівників до дисциплінарної відповідальності або застосувати замість дисциплінарних стягнень заходи громадського впливу;

– по-третє, у разі ухвалення локальних актів щодо академічної відповідальності в морально-етичному контексті принципним є те, що такі документи декларують наміри суб'єктів щодо дотримання певних норм, і такі акти-декларації не повинні містити процесуальних (юридичних) аспектів притягнення до академічної відповідаль-

ності. Усі елементи виховання і заходів громадського впливу втілити в життя можна без бюрократизації процесу. Тут варто наголосити, що порушення морально-етичних норм призводить до громадського осуду, а не до правових наслідків;

– по-четверте, заходи впливу на здобувачів освіти, які порушили морально-етичні норми з академічної доброчесності, можуть бути застосовані з боку викладача, і вони повною мірою відповідають меті – провести оцінювання знань здобувача освіти. Такий захід впливу, як повторне проходження підсумкового оцінювання, уже давно отримав правову реґламентацію в межах організації освітнього процесу закладів вищої освіти;

– по-п'яте, головне призначення локальних нормативних актів у забезпеченні академічної доброчесності полягає у використанні їхніх нормативних властивостей під час застосування до порушників академічної доброчесності дисциплінарних стягнень та заходів громадського впливу. Локальні акти закладів вищої освіти, наукових установ тощо під час декларування принципів та правил поведінки не можуть виходити за межі законодавства. Будь-яке погіршення правового становища працівника чи здобувача освіти в локальних актах порівняно із чинним законодавством є незаконним і може бути розцінено як дискримінація;

– по-шосте, щодо можливості застосування локальних актів для забезпечення академічної доброчесності є всі підстави стверджувати, що саме локальне регулювання здатне забезпечити деталізацію умов реалізації дисциплінарної політики з урахуванням специфіки освітньої, наукової (творчої) діяльності. Зміст такого локального акта, наприклад Кодексу академічної доброчесності, не повинен виходити за межі нормативної реґламентації порядку застосування до суб'єктів юридичних санкцій за порушення академічної доброчесності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № № 38–39. Ст. 380.
2. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. URL: https://drive.google.com/file/d/1IJtjefmfqO1uNCn4p9cT5g6_58h0Cqx9/view

4. Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 23 жовтня 2018 р. № 1/9–650. *Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки України*. 2018. № 11. С. 41.
5. Малогулко Ю.В., Затхей М.В. Проблеми академічної доброчесності у вищих навчальних закладах. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/20459/3857.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
6. Рекомендация ЮНЕСКО/МОТ о положении учителей 1966 г. и Рекомендация ЮНЕСКО о статусе преподавательских кадров высших учебных заведений 1997 г. : руководство для пользователей / Международная организация труда и Организация Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры. 2008. 72 с.
7. Recommendation on science and scientific researchers. Adopted on 13 November 2017 by the General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). Paris : UNESCO. 2018. 24 p.
8. Ramdani Zulmi. Construction of academic integrity scale. *International Journal of Research Studies in Psychology*. 2018. Vol. 7. № 1. P. 87–97.
9. Guidance Note: Academic Integrity. Version 1.2 (28 March 2019). URL: <https://www.teqsa.gov.au/latest-news/publications/guidance-note-academic-integrity#:~:text=Breaches%20of%20academic%20integrity%20in,work%20prepared%20by%20another%20person>
10. Плагіат у вищій освіті. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/plagiat_qa.pdf
11. Undergraduate honor system honor code manual Virginia Polytechnic Institute and State University. URL: https://www.registrar.vt.edu/content/dam/registrar_vt_edu/documents/governance/2015-2016/HONOR-CODE-MANUAL-10-9-15.pdf
12. Біліченко О.С. Дисциплінарна політика та інструменти її реалізації у трудовому колективі. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2014. Вип. 3 (79). Т. 1. С. 61–72.
13. Алексеев С.С. Собрание сочинений : в 10-и т. : Курс лекций. Москва : Статут, 2010. Т. 3 : Проблемы теории права. 781 с.
14. Юридична енциклопедія : у 6-и т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (гол. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 2001. Т. 3 : К – М. 792 с.
15. Велика українська юридична енциклопедія : у 20-и т. Нац. акад. прав. наук. України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2018. Т. 11 : Трудове право / редкол. С.М. Прилипко (гол.) та ін. 776 с.
16. Супрунюк О.В. Компаративістсько-правове дослідження звільнення за аморальний проступок. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 81–89.
17. Кодекс законів про працю України. *Відомості Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки*. 1971. № 50. Ст. 375.
18. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. Ст. 2004.